

Актуальні питання державно-правового розвитку України та міжнародного права

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЕКСПЕРТА У ГАЛУЗІ ПРАВА: ЧИ ПЕРЕДБАЧЕНА ВОНА ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ?

Катерина Миколаївна ДЗЮБАК,

*Миколаївське відділення Одеського
науково-дослідного інституту судових експертиз*

Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII [1] запровадив інститут нового учасника судового процесу – експерта з питань права. Норми ст. 73 Цивільного процесуального кодексу [2], ст. 70 Господарського процесуального кодексу [3] та ст. 69 Кодексу адміністративного судочинства [4] містять положення про те, що як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Додаткові вимоги та деталізація правового статусу особи експерта в галузі права, його права та обов'язки, складання та оформлення відповідного документу експертом в галузі права, методи та методики, які він використовує при наданні відповідей на поставлені питання, порядок призначення та проведення експертиз в галузі права та багато інших аспектів діяльності експерта в галузі права вищенаведеними кодексами та іншими законодавчо-нормативними актами не визначені.

Так само законодавство не містить застережень про притягнення експерта в галузі права до відповідальності. Актуальність обраної теми даного дослідження викликана тим, що на сьогоднішній момент залишаються дискусійними питання чи несе взагалі експерт в галузі права будь-яку відповідальність та за які правопорушення; на підставі яких законів здається можливим притягнути його до відповідальності в разі необхідності; чи можна вважати висновки експерта в галузі права достовірними без попереднього попередження експерта в галузі права про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок або за відмову без поважних причин від виконання своїх обов'язків?

Аналіз юридичної літератури засвідчив про відсутність наукових досліджень з наведеної проблематики. Вчені та практикуючі юристи більшу увагу зосередили на визначенні правової природи інституту експерта в галузі права, на правосуб'єктності експерта в галузі права як учасника цивільних, господарських, адміністративних процесуальних правовідносин. Це зрозуміло, оскільки за ніч «сконструювана» судова реформа для отримання чергового траншу від МВФ виявилася неспроможною вирішити

© Дзюбак К. М., 2020

правові колізії й так недосконалого законодавства нашої держави. Навпаки, кожне подальше нововведення, як модно казати «реформа», поглинає країну у все більшу інституційну прірву. На цей раз вона торкнулася інституту експерта в галузі права.

Обсяг та зміст прав й обов'язків експерта в галузі права викладено в трьох пунктах процесуальних кодексів. Так, експерт з питань права має право:

- знати мету свого виклику до суду;
- відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями;
- право на оплату послуг та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Серед обов'язків експерта в галузі права визначено, що експерт з питань права зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати роз'яснення. За відсутності заперечень учасників справи експерт з питань права може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом [2; 3; 4].

Наведені вище норми є вичерпними з точки зору їх закріплення процесуальним законодавством, що породжує різноманітний «політ фантазії» стейкхолдерів права та неоднозначність трактування статусу експерта в галузі права під час його участі в судовому процесі. Якщо звернутися до того самого законодавства, а саме статті 115 ЦПК, виходить, що висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду; суд може посилається в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань.

Зазначене дає нам підстави провести аналогію між висновком експерта в галузі права та висновком експертного дослідження. Зміст поняття «висновок експертного дослідження» закріплено в п. 1.3 Інструкції про призначення та проведення судових експертизи та експертних досліджень, затвердженої Міністерством юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (надалі – Інструкція про судову експертизу) [5], яким передбачено, що «відповідно до чинного законодавства для юридичних і фізичних осіб на договірних засадах експертами проводяться експертні дослідження, що потребують спеціальних знань та використання методів криміналістики і судової експертизи». Підставою для проведення експертного дослідження є письмова заява (лист) замовника (юридичної або фізичної особи) з переліком питань, які підлягають вирішенню, а також об'єктів, що надаються для дослідження. Висновок експертного дослідження не розглядається судом у якості доказу, оскільки законодавець не надав цьому документу юридичного визнання.

При цьому в п. 4.23 Інструкції про судову експертизу знаходимо, що експертні дослідження виконуються в порядку, передбаченому для проведення експертиз. Висновок експертного дослідження складається за структурою і змістом висновку експерта, за такими винятками:

- у вступній частині висновку зазначається, хто і коли звернувся до установи чи безпосередньо до експерта із замовленням про проведення дослідження;

- опускається запис, який стосується відповідальності особи, що проводить дослідження, за надання завідомо неправдивого висновку.

Необхідно зауважити, що кримінальна відповідальність експерта за надання завідомо неправдивого висновку визначена ст. 384 Кримінального кодексу України [6]. Тобто у випадку складання висновку експертного дослідження експерт не попереджається про кримінальну відповідальність. За таких умов експерт в галузі права звільняється від притягнення до кримінальної відповідальності.

Проте, з іншого боку, якщо ми розглядаємо постать експерта в галузі права як експерта, який володіє спеціальними знаннями, а саме юридичними, ймовірно, що в цьому разі на нього поширюється дія галузевого Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-ХІІ [7]. Стаття 7 цього Закону встановлює, що «судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом». Також цей Закон, зокрема стаття 14, передбачає можливість судового експерта на підставах і в порядку, передбачених законодавством, бути притягнутим до юридичної відповідальності. До 03.10.2017 ця стаття передбачала можливість притягнення судового експерта до дисциплінарної, матеріальної, адміністративної чи кримінальної відповідальності [7].

Крім того, серед вимог, які пред'являються до висновку експерта, міститься положення про попередження (обізнаність) експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку за статтею 384 Кримінального кодексу України або за відмову від надання висновку за статтею 385 Кримінального кодексу України.

Виходячи із запропонованого законодавцем підходу до визначення правового статусу експерта в галузі права, ми вважаємо необхідним та виправданим включення у висновок експерта в галузі права запису про обізнаність експерта в галузі права про кримінальну відповідальність за статтею 384 КК України, а у випадках неможливості надання відповідей на поставлені перед ним питання – також за статтею 385 КК України.

Наша позиція підкріплюється й тим, що, якщо розглядати експертизу в галузі права як науково-правову експертизу, про що викладено авторами в інших своїх публікаціях, тоді слід звернутися до Закону України «Про наукову та науково-технічну експертизу» від 10.02.1995 № 51/95-ВР [8], в статті 21 якого визначено, що «експерт наукової і науково-технічної експертизи несе відповідальність за несвоєчасне, неякісне і протиправне проведення наукової і науково-технічної експертизи, невиконання умов договору на її проведення».

Отже, порушуючи питання про відповідальність експерта в галузі права, наші міркування ґрунтуються на чинному галузевому законодавстві, що стосується експертної діяльності. Необхідно зауважити, що така невизначеність у діяльності експерта в галузі права існує через

відсутність постійно діючого нормативного документа, який регулював би експертну діяльність [9]. Тому подальші наукові дослідження слід спрямувати на розробку законодавчо-нормативної бази з питань експертної діяльності експертів в галузі права для всебічного та об'єктивного встановлення істини при розгляді справ.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-19. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2147-19/> (дата звернення: 28.05.2020).

2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змінами). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення – 28.05.2020).

3. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII (зі змінами). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення – 28.05.2020).

4. Кодекс адміністративного судочинства : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змінами). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення – 28.05.2020).

5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змінами). Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 11.06.2020).

6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змінами). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 11.06.2020).

7. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII (зі змінами). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/ed20170101> (дата звернення: 11.06.2020).

8. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР (зі змінами). Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 24.05.2020).

9. Круковес В. Правовий статус експерта з питань права в цивільному судочинстві України. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. 2 (18), 2019. С. 122-126.